

THE «TRANSCENDENTAL EGO» OF HUSSERL'S
PHENOMENOLOGY AS A UNIVERSAL SYNTHESIS

«ТРАНСЦЕНДЕНТАЛЬНЕ ЕГО» ФЕНОМЕНОЛОГІЇ
Е. ГУСЕРЛЯ ЯК УНІВЕРСАЛЬНИЙ СИНТЕЗ

Olena Chuikova¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-406-1-15>

Abstract. The article examines the problem of the "Transcendental Ego" of Husserl's phenomenology. The "Transcendental Ego" is a complex concept. It has its own backstory. The "Transcendental Ego" has an equivalent concept – the concept "I think", which belongs to Rene Descartes. Both concepts formed the paradox of the anthropological metaphysical tradition, which is firmly based on the methodology of cognition. **The subject** of our research is human consciousness and self-awareness with all its constituent invariants and related concepts. **The purpose** of our research is to show that the "Transcendental Ego" is a complex multi-component layer of consciousness, independent, not subject to manipulation, absolute, intentional, dynamic. Methods of cognition of the anthro-metaphysical essence of man are called the method of "radical doubt" by Rene Descartes and "phenomenological reduction", "transcendental reduction" by Edmund Husserl. **The methods** of our research are the phenomenological method, the hermeneutic method, the lingvo-philosophical method, the method of analysis and synthesis. The "Transcendental Ego" has the head power – the intensity of information, so that the intensity of information will be information about what is going on, about itself. The intentionality of consciousness creates and connects all phenomena of the life world: impressions, experiences, cognition, fantasy, retention, present, actuality, protention, immanent time, retentive consciousness, internal time. The "Transcendental Ego" appropriates all this and various othernesses.

¹ Associate Professor, Candidate of Philosophy Sciences,
Associate Professor of Higher Education Institution,
Odesa National Medical University, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-5796-1112>

So all phenomena are constantly intentional, go in a continuous stream, and thus the concept-metaphor "stream of consciousness" arises. The stream of time, or temporal aspect, is part of the concept-metaphor "stream of consciousness". E. Husserl uses the concept-metaphor of the universal flow as an all-encompassing form of all constitutive creations, experiences, and motivations of the intentional structure of the "Transcendental Ego". So, the concept-metaphor of the universal flow acts as a form that collects into a single flow the temporal components of retention, protention, the present, but within which flows the life of motivated special constitutive realizations, experiences. Next comes the stage of transcendental reduction. "Internal time" is formed within the "Transcendental Ego" and accompanies the universal genesis and universal synthesis of the "Transcendental Ego". Thus, the "Transcendental Ego" is the universal synthesis of all these states of consciousness. The "Transcendental Ego" passes to the stage of pure consciousness, becomes free, spiritual, absolute consciousness, pure metaphysics. We believe that the concepts "I think" and "Transcendental Ego" explicate the spiritual mode of human consciousness without involving religion.

1. Вступ

Метою і завданням дослідження є дослідити концепт «трансцендентальне Его» феноменології Гусерля як універсального синтезу концептів «чистого мислення» Декарта і похідного власного концепту «чистої свідомості», концепту-метафори «потік свідомості» зі складовою «поток часу», універсальної генези і універсального потоку, ретенційної свідомості, внутрішнього часу, з підсиленням контексту літератури «поток свідомості» М. Пруста як похідні з феноменології. Ми також робимо спробу уявити «трансцендентальне Его» як субстанцію, як духовний модус буття. Ми використовували методи компаративного аналізу, феноменологічної редукції, герменевтичного тлумачення, аналітичний, лінгво-філософський, аналізу та синтезу.

Другорядною метою нашого дослідження є проаналізувати власне концепт «свідомість» антрополого-метафізичної філософії Р. Декарта, який перейшов у філософію гусерівської феноменології як «трансцендентальне Его». Вказуючи на концептуальні відмінності, ми концентруємо дослідження навколо спільних метафізичних уподібнень

обох філософів особливо на концептах «потоків свідомості» і «потоків часу», «чистої свідомості» і «чистого мислення», «трансцендентального Его», «ретенціональної свідомості», темпоральності як складової «потоків свідомості», ретенції-фантазії з підсилюючим ефектом літератури напрямку «потоків свідомості», протенції і актуальності присутності у теперішньому.

Предмет дослідження – дослідити проблеми свідомості та самосвідомості у феноменології Е. Гусерля як вихідної з філософії Р. Декарта та у межах власної концепції щодо універсальності «трансцендентального Его».

Новизна дослідження. Е. Гусерль використовує концепт-метафору універсального потоку як всеохоплюючу форму усіх конститутивних створень, переживань, мотивацій інтенційного устрою трансцендентального Его. Отже, концепт-метафора універсального потоку виступає формою, яка збирає у єдиний потік часові складові ретенції, протенції, теперішнього, але всередині якої протікає життя вмотивованих особливих конститутивних здійснень, переживань, системи мотивацій.

Актуальність дослідження полягає в тому, що сучасний світ сповнений псевдоцінностей споживання, одномірності людського існування, але концепти «Я мислю» Р. Декарта та «трансцендентальне Его» Е. Гусерля експлікують духовний вимір свідомості людини, роблять життя людини повноцінним. Поняття «життєвий світ» вказує на важливість феноменального переживання не окремо від живого життя, а безпосередньо у ньому.

Інша актуальна риса концептів «Я мислю» Р. Декарта та «трансцендентальне Его» Е. Гусерля полягає у створенні чистої свідомості, чистого мислення, абсолютного стану свідомості, який не підпорядкований маніпуляціям з боку корисливої анонімною системи влади, також з боку релігійних інститутів. В людині актуалізується «Воля» та «Розумна Душа», за висловами Р. Декарта, і людина постає як фізично-метафізична цілісність, як антропологічно-метафізичний парадокс [12]. «Трансцендентальне Его» Е. Гусерля після трансцендентальної редукції стає тою абсолютною свідомістю, що властива духовному модусу буття людини [13].

Також ми торкаємось дискусивного питання змісту феноменології як его-центрованості (егології) або его-функції у світі, вирішивши

це питання на користь егології. Р. Декарт створив концепцію людини як фізично-метафізичної цілісності [12], парадоксального поєднання тілесної та духовної складової та як емпірико-трансцендентальної подвійності та подовження цієї лінії у феноменології Е. Гусерля. Особливо у дослідженні акцентується концепт «трансцендентальне Его» з усіма його варіативними назвами та конотативними значеннями.

2. Р. Декарт та Е. Гусерль: компаративний аналіз концепту «чистої свідомості»

Картезіанські концепти «свідомість-cogito» та «свідомість-sum» вже припинило свою дію як виключно методологічні принципи та перейшли до етапу їх дослідження як власне концептів та як метафізики.

«Справжнє cogito» виявляє себе як глибинний рух трансценденції, який є власне моє буття, одноразовий контакт з моїм буттям та з буттям світу» [10, с. 479]. Цей вислів М. Мерло-Понті вичерпно характеризує сутність феноменології Е. Гусерля та наступність метафізичного смислу картезіанського «cogito» до гусерлівської «чистої свідомості» («трансцендентального Его»).

В текстах Р. Декарта присутнє нерозділення концептів «свідомості» та «мислення», щоправда існує думка, що у текстах, написаних латиною актуалізовано поняття «свідомість», а у текстах, написаних французькою мовою, актуалізовано поняття «думаю». Можливо, тому найскладнішим для подальших дослідників було адекватно проаналізувати cogito як свідомість та як мислення. Подібну історико-філософську традицію складають М. Гайдеггер, М. Мерло-Понті, М. Бубер, П. Рікер та інші.

М. Гайдеггер писав про те, що прямий переклад cogito як «думаю» не можна вважати таким, що передає увесь концептуальний смисл, тому що «думаю» означає спрямованість на достовірні дані внутрішнього досвіду, на ідеї, враження, а потім на достовірні дані зовнішнього досвіду, тобто на предмети, на об'єкти. В результаті вся людська сутність не є цілісною, вона редукується лише до cogito-думаю. М. Гайдеггер вирішив зробити людський суб'єкт більш цілісним та запропонував новий концепт «cogito-sum», який в свою чергу актуалізував в таку властивість мислення, як рефлексія [2].

М. Мерло-Понті вважав, що *cogito* як свідомість та іманентний процес також може викликати сумнів на відміну від *cogito* як дії, яка відбувається у трансцендентному шарі. Тому М. Мерло-Понті почав оперувати поняттям «справжнє *cogito*» [10].

М. Бубер вважав, що *cogito* має декілька шарів Его – це і безпосередньо *cogito*, і суб'єкт, який має *cogito* і Его як емпіричний суб'єкт, як жива психофізична цілісність.

П. Рікер, спираючись на герменевтичний підхід, вважав *cogito* специфічним концептом певної історичної епохи, коли людина усвідомлює себе у відповідному понятті та репрезентує це на історичній картині світу [11, с. 3].

Картезіанську традицію розвивав Ф. Brentano, коли досліджував принцип раціонального розсуду сутності речей як принцип аподиктичної свідомості, що пізнає, яке означає безпосереднє, актуальне сприйняття когітального характеру, необхідність безпосередньої внутрішньої свідомості, що адекватно супроводжує та робить самодостовірною всіляку психічну реальність. Пізніше цей принцип аподиктичності реалізується у феноменології Е. Гусерля [1;4].

Е. Касірер оцінював феноменологію як таку, що заснована на теорії трансцендентальної філософії, у якій ідея «мислення» збігається з ідеєю «присутності».

Інша проблема, яку Ф. Brentano та Е. Гусерль наслідували за Р. Декартом – це проблема чистого Я, де згідно феноменології чисте Я може бути взяте з всілякого *cogito* як адекватна (відповідна) даність, що свідчить про завершеність «монадичної свідомості».

Далі вслід за Р. Декартом феноменології властива редукція, редуктивні процедури: феноменологічна та трансцендентальна дедуктивні процедури. Збіг між Р. Декартом та Е. Гусерлем полягає в тому, що обидва вважали редукцію єдиним можливим методом входження у чисту трансцендентальну свідомість. Відмінність полягає в тому, що Е. Гусерль пішов далі Р. Декарта, увівши власну трансцендентальну редукцію, інтенційність свідомості та створивши концепт «трансцендентальне Его» [4; 7; 8].

Ми концептуалізуємо поняття «*cogito*», тому що для нас є важливим з середини свідомості через трансцендирування схопити цілісність, синтез феноменів предметів у відповідному відношенні до «дійсності» у конститутивному смислі.

«Трансцендентальне Его» феноменології Е. Гусерля виступає як похідне з концепту «чистого мислення» Декарта.

«Трансцендентальне Его», яке у Р. Декарта виступає як «Я мислю», – це чиста метафізика, чисте мисляче Я, і водночас метафізичність досягається за рахунок трансцендентальних, тобто божественних властивостей Розумної Душі і Волі. «Трансцендентальне Его» Е. Гусерля, яке також є «чистою свідомістю», – це вмістище універсального потоку феноменальних переживань свідомості, часу та інших складових і також є універсальною генезою, яка виходить з інтенційності свідомості, і універсальним синтезом.

Феноменологічна редукція притаманна обом філософам, але далі Е. Гусерль перейшов до трансцендентальної редукції з метою винайти чисту свідомість, а Р. Декарт, за його словами, даремно не пішов на цей рівень і залишився на рівні феноменологічної редукції. Нам здається, що «Я існую» – це рівень власне людській, а «Я мисляче» – це вже метафізичний рівень людини. Взагалі концепція Р. Декарта суто антропологічна, згідно якої людина є фізично-метафізичним поєднанням. Е. Гусерль застосовує концепт-метафору потоку, щоб показати більш змістовний потенціал людської свідомості, з її інтенційною властивістю, яка здатна вмістити увесь світ з усіма його ознаками; але потім відбувається процедура редукції задля досягнення стану чистої свідомості.

У феноменології Е. Гусерля концепт-метафора потоку спочатку є роз'єднаним на два рукави, а саме: концепт-метафора «потoku часу» і концепт-метафора «потoku свідомості». Але згодом вони поєднуються у єдиний універсальний потік «трансцендентального Его», який здатний інтенціонувати універсальну генезу і універсальний синтез.

Картезіанський шлях редукції відрізняється від гусерлівської редукції тим, що метод радикального сумніву Р. Декарта йшов від редукції фізичного світу до визнання факту «Я існує» і «Я мислю», але цей метод аналізу «Я», метою якого було дослідження «мислячого суб'єкта», довів що методами реального світу не можна побудувати аподиктичне, математичне знання, тому що вони не є чіткими, конкретними даними, отже математичне знання також підпорядковане радикальному сумніву.

Гусерлівська феноменологічна редукція і пізніше трансцендентальна редукція спрямовані на конкретне пізнання «трансценденталь-

ного Его» і на його можливості «розділення» Его, з метою піднесення над самим собою і споглядання самого себе так само, як інші предмети світу. «Трансцендентальне Его» має властивості споглядання за самим собою завдяки здатності само-рефлексії над процесом мислячого Его, коли можливе одне Его в мить «до» мислення-усвідомлення та інше Его в мить «після» процедури мислення-усвідомлення, а також завдяки інтенційній властивості свідомості.

Тілесні складові яскраво виражені у концепції людини Декарта, де людина постає спочатку як психофізичний організм, зі складовою організму «тіло-машина», а потім як фізично-метафізична цілісність. Людина як психофізичний організм, у тілесному аспекті взагалі не цікавий Е. Гусерлю. В роботах Е. Гусерля є деякі міркування з приводу души, на рівні участі психіки у феноменологічних процедурах, або є підглави про габітуальність – також у складі феноменології.

На нашу думку, висновок, який ми робимо з нашого дослідження, також знаходить певний збіг концепцій Р. Декарта та Е. Гусерля. По-перше, суб'єкт, Его не є складовою частиною світу, тому що після процедур картезіанського радикального сумніву та гусерлівської феноменологічної і трансцендентальної редукції світ редукується, але Его не виноситься «за дужки», а залишається всередині.

По-друге, *cogito* Р. Декарта дозволяє визначити свідомість як мислення суб'єкта, до того ж чистого мислення, яке зосереджено на духовному, метафізичному мисленні, на саморефлексії.

3. Нейроспеціалісти про роль структури «себе власного»

Не випадково різними дослідниками роль керівника психіки, души або цілком психофізичним організмом людини, відводиться самості, свого власного Его, до того ж деякі з них поміщають цей керівний центр у шишкоподібну залозу. Хоча ми знаємо, наприклад, з праці «Керуючий мозок: Лобові ділянки, лідерство та цивілізація» Елхонона Голдберга, що керівні ділянки головного мозку знаходяться у лобових долях [3].

У праці «Так починається Я» нейроспеціаліст А. Дамазіо пропонує розглядати людську самість крізь призму образу диригента з метою підкреслити керівну функцію самості у багатофункціональності головного мозку людини. В цьому нейроспеціаліст А. Дамазіо йде по стопах

філософа Р. Декарта. Навіть образ диригента-самості в праці А. Дамазіо подібний до єдиного керівного центру у праці «Людина» Декарта під назвою «залоза Н», в якій загальна керуюча роль всім психофізичним організмом відводиться «залозі Н», тому що вона є особливою непарною структурою в організмі людини. Отже, вона є органом, який поєднує парні зображення і парні функції організму людини в єдине ціле і має особливу керівну, в межах людського організму, і знаючу функції [6; 7; 8; 12].

Можливо, саме «залоза Н» є тим поєднанням знання і суб'єктивності, про яку пишуть і Р. Декарт, і пізніше А. Дамазіо. У Р. Декарта «залоза Н» є можливим вмістище емпіричного Я на рівні «я є» і також трансцендентального Я на рівні «я мислю», що означає вмістище метафізичної діяльності усвідомлення-мислення, метафізичних властивостей волі і розумової душі, знання про суб'єкт. Складовою трансцендентального Я є феноменологічний потік свідомості і його складова потік часу.

На відміну від позиції Р. Декарта та А. Дамазіо інший нейроспеціаліст Е. Голдберг у праці «Керуючий мозок: Любові ділянки, лідерство та цивілізація» доводить, що зовсім не загадкова «залоза Н» (вона ж «шишкоподібна залоза»), а виключно любові ділянки є вмістищем знання про суб'єкт, знання по мораль, закон, керівні здібності, волю, самоусвідомлення, мотивацію і виконують керівні функції [3; 5; 6; 7; 8].

Таким чином, наше дослідження зосереджено на егологічному шарі феноменології, який ми досліджуємо, виходячи зрізних галузей знання: метафізичної філософії, природничих нейронаук та гуманітарної літератури напрямку «потіку свідомості» (особливо М. Пруста), що означає акцентування дослідження субстанційності Его, зосередження на антропологічному ракурсі дослідження.

4. Роль концепту «життєвий світ»

у безперервності «потіку свідомості» і темпоральності

Власне, процеси мислення, воління, феноменологічний потік свідомості як знання про себе-іншого, про себе-тут-і-зараз, переживань у ретенції-фантазії про минуле, протенції-претензії на майбутнє, мотивацію до потоку нових переживань у свідомості, є прикметою самості, тобто себе-власного, суб'єкту, трансцендентального Его. Сталою ідеєю Его

у світі нібито немає, є лише потік феноменологічного сприйняття світу як доказ існування Его, людського «трансцендентального Его» [1; 4].

Можливо, частково з цією проблемою – ефемерністю ідеї Его пов'язана відмова Е. Гусерля вважати винайдену їм феноменологію наукою, тим більше строгою наукою, а, навпаки, Е. Гусерль на протиріч науці увів концепт «життєвого світу» і концепт «габітус». Нібито лише у живому «життєвому світі» з його відчуттями, враженнями, переживаннями, не переривається феноменологічний «потік свідомості», який проходить лише крізь переживання людським емпіричним Его і крізь усвідомлення у трансцендентальному Его як феномен, відбиток реальності у метафізичній свідомості трансцендентального Его.

Лише зупинка вражень і переживань від усвідомлення життя, вихід з життєвого світу у трансцендентальний дискурс реальності позбавляє свідомість феноменологічного потоку переживань і трансцендентальне Его стає чистим. Але це або клінічний стан смерті або стан глибокої трансцендентальної медитації, коли чисте «трансцендентальне Его» стає Абсолютним прошарком свідомості і здатне універсалізувати все (Не випадково цей рівень богословська література уподібнює до обоженного стану святості, що властиво глибоким аскетам).

Таким чином, проблема існування ідеї Его у науці неможлива, на що вказує відмова від науковості і уведення концепту «життєвого світу» Е. Гусерлем.

Водночас проблемним є існування «трансцендентального Его» у світі, але є сам «життєвий світ», який проходить як феноменологічний «потік свідомості» крізь «трансцендентальне Его» з габітуальними враженнями, асоціаціями, алюзіями, спогадами, претензіями і мотиваціями – і все вказане формує саме егологічний аспект феноменології.

Між іншим, картезіанське «Я мислю» як центр збирання в єдине ціле всіх цих феноменів «життєвого світу» має подвійний сенс, тому що від розумових здібностей, від розумової активності суб'єкта залежить пізнаваність світу, який може бути сприйнятим і пізнаним лише завдяки такому «мислячому Я» – і таким чином Я, Его показує свою реальну буттєвість, здатність бути не лише провідником потоку феноменів, але й предметом пізнання, з особливими властивостями, навіть на рівні «трансцендентального Его», з власною історією. Головне, що показує «мисляче Я» – це власна активність, дієвість, що властива

суб'єкту, яка проводить певні методологічні процедури в акті пізнання життєвого світу.

Друга властивість свідомості суб'єкта, яка також є проявом активності, дієвості – це інтенційність свідомості, яка є особливою властивістю свідомості, можна сказати, специфічною, але, в свою чергу, має здібності узагальнення та універсалізації. Згадаємо, наприклад, її універсалізуючу творчу активність у створенні поняття «про-тенція». Інтенційна властивість трансцендентального Его робить його активним, а не пасивним сприймаючим феноменів життєвого світу, виводить його з-під тиску жорсткої детермінації каузальності світу.

Отже, свідомість-мислення Я, інтенційність «трансцендентального Его» означають, що структура Его є активно, динамічною структурою, яка здатна сприймати феноменологічний потік свідомості, тобто реалізувати сприймання, пізнання розуму і проявляти волю, генерувати універсальний потік свідомості і робити універсальний синтез. Метод універсального сумніву Р. Декарта, феноменологічної редукції і потім трансцендентальної редукції Е. Гусерля є складовою дієвої, активної властивості свідомості трансцендентального Его.

Отже, всі перелічені здатності, властивості, можливості «трансцендентального Его» свідчать про його субстанційність, причому не самоzamкнену субстанційність, як це притаманно монаді Лейбніца, а дієву, активну, динамічну, багатоскладову субстанцію «трансцендентальне Его». Хоча «трансцендентальному Его «притаманна щонайменш одна специфічна властивість, що є характерним для субстанції – це інтенційність свідомості.

З іншого боку, не можна вважати, що «трансцендентальне Его» не має субстанціального змісту. Також хибним є твердження, що воно є анонімним носієм акциденцій і може бути тотожним у повному обсязі часовому потоку, тому що «трансцендентальне Его» є тим центром, до якого тяжіють усі відчуття теперішнього, минулого і передчуття майбутнього.

Л. Вітгенштейн вважав, що «Его» не існує у світі або, що, можливо, «Я» існує на межі світу. Л. Вітгенштейн називав «Его» «кордоном світу». За думкою лінгвіста-філософа, «Я» скоріше є «граматичною» особливістю, похідним від займенника першої особи. Тим більше, що сприйняття світу свідомістю не є цілісним репродуктивним сприйняттям окремо існуючих предметів як тих феноменів, що стали предметом

переживань, відчуттів у «Я» і, таким чином, створили потік свідомості у «трансцендентальному Его».

Але якщо існування «Я» у світі під сумнівом (як ми пам'ятаємо, Р. Декарт «Я є» не піддавав редукції, але у Е. Гусерля редукція призвана знайти абсолютну структуру «трансцендентального Его», ділянку чистої свідомості «трансцендентального Его»), то тоді що ж це за якість «щось», що все у світі сприймає, зберігає це знання і передає далі. Оскільки «щось» вміє вибудовувати зв'язки окремо існуючих предметів, то це «щось» стає ядром, яке створює цілісні феноменологічні зв'язки між окремими предметами, стає центром, який все зв'язує у свідомості у єдиний феноменальний потік, створюючи замість об'єктивної дискретної картини світу єдиний зв'язаний ланцюг феноменів, тобто потік феноменів у свідомості, або просто потік свідомості.

5. Концепти-метафори «потік свідомості» і «потік часу» як початок філософсько-літературного напрямку

Відступивши від суто філософської феноменологічної магістральної теми, можна згадати, що у двадцяті роки минулого століття поняття «потік свідомості» стало концептуальним у досить широкому творчому колі – згадаємо напрямком модернізму у літературі вказаного періоду, у якому відомі такі знакові автори, як У. Джойс та М. Пруст.

Е. Гусерль з його концептами-метафорами «потіку свідомості» і «потіку часу», тобто темпоральною складовою феноменології, є започатковцем і концептуалізатором даного поняття і методу сприйняття реальності, сприйняття власної свідомості і над-реального «трансцендентального Его» з його конотативними складовими свого власного Его (самості) та привласненого Іншого через ретенціальну свідомість у складі «трансцендентального Его».

Подібне філософського і літературного розуміння концепту-метафори «потіку свідомості» полягає у тому, що у склад «потіку свідомості» входить «потік часу» з його вихідними поняттями, а саме: «фантазією» (за Ф. Brentano) або пізніше «ретенцією» (за Е. Гусерлем) і теперішнім часом актуальної «присутності». Поняття «ретенція» з'явилося пізніше, щоб інакше назвати «фантазію», тобто «ретенцією» закрили «фантазію» про минуле, спогад про минуле, який не співпадає

з реальним минулим, а є лише уявою про минуле, інакше кажучи «фантазією» – як вважав Ф. Брентано, вчитель Е. Гусерля [1].

У М. Пруста у серії романів «У пошуках втраченого часу» буквально реалізується поняття ре-тенції у сенсі «фантазія», що було запропоновано Ф. Брентано – мається на увазі авторська літературна фантазія про минуле, модифіковані спогади-фантазії про минуле героїв твору у палітрі метафор, що підкреслюють конотативні значення, і у сенсі репродуктивного відтворення минулих відчуттів, ретенції як минулого часу, на який озираєшся з актуального сьогодення [1].

Отже, фантазійний сенс «ре-тенції», ретенцію як фантазію про минуле підкреслює творчість напрямку «потoku свідомості», яка фактично з'являється відразу після впровадження Е. Гусерлем у філософію аналогічних концептів і взагалі феноменології як вчення про відбитки реальності у свідомості, інтенційної спрямованості свідомості, про текучий безперервний феноменологічний потік свідомості – саме вказані властивості людської свідомості притаманні літературній творчості письменників напрямку «потoku свідомості», без логічності, асоціативно, без послідовного зв'язку одного з іншим, як, власне, буває в життєвому світі.

Минуле відчуття у певному сенсі супроводжує теперішнє актуальне відчуття. Минуле відчуття засновано на тому, що відбувається модифікація минулого відчуття, а саме так, що минуле відчуття пробуджує асоціацію, яка в свою чергу пробуджує певну уяву, що у подальшому супроводжує наступне теперішнє актуальне відчуття. Саме вказана уява є репродукцією відчуття, яке Ф. Брентано називає фантазією [1]. У сенсі уяви про минулі відчуття «фантазія» не сприймається як фантазія, але продовжує фантазуватися. Приблизно таким чином створені романи напрямку «потoku свідомості» – як поринання у час власного життя, як спогади про нього, феноменологічне переживання, відтворення себе-минулого і фантазій про перебіг пройдешніх подій, які можливі під час творчого піднесення-натхнення.

Концепт «протенція» також є похідним, складовим з двох слів: «ін-тенція» та «пре-тензія», пролонгація власної можливості наперед, очікування відклику на амбіцію та самомотивація суб'єкта – це є реалізацією універсальної властивості (інтенції) свідомості і також такий творчий підхід включає лінгво-філософський, філологічний ракурс

(і потенціал) філософського напрямку феноменології Е. Гусерля, що вловили сучасні йому письменники, нахшталт У. Джойса або М. Пруста.

Таким чином, ми бачимо, що «потік часу» з'являється у пізнього Е. Гусерля зовсім не з атрибутів буття у класичному їх вживанні, а скоріше як прояв модернізму, словотворення, яке ось-ось прийде і заявить про себе як постмодернізм, як передчуття формули Ж. Дельоза, що сучасна філософія можлива лише як філологія. Також ми бачимо, що за своєю суттю часова категорія у Е. Гусерля є не онтологічною, а похідною з антропології, є другорядною складовою феноменології трансцендентального суб'єкта, є у прямому сенсі підпорядкованою трансцендентальному суб'єкту, є проявом предметної інтенційності трансцендентального суб'єкта.

6. Ретенціальна свідомість як складова «трансцендентального еґо»

Важко уявити, що цей феноменологічний потік свідомості не має конотативного «граматичного» характеру, оскільки він залежить від мовних можливостей артикуляції концептів, враховуючи літературні «фантазії-ретенції» літератури напрямку «потіку свідомості» з їх образністю, що репродуктивно відтворює універсальність «життєвого світу», але феноменологічний потік свідомості з його особливими властивостями ми можемо дослідити у межах феноменологічної тематики. Таким чином, засобами літературними, лінгво-філософськими, картезіанської філософії, суто феноменологічними (методологією, низкою концептів) формується поняття про ретенціальну свідомість.

Ретенціальна свідомість – це така структура свідомості, яка відтворює минуле (репродуктивно або фантазійно відтворює минулі феноменальні переживання і себе саму) у його зв'язку з актуальним сьогоденням, яка піддається опису у філософії і у літературі «потіку свідомості». Ретенція – це репродуктивне відтворення того, що було. Поняття «ретенція» Е. Гусерль увів замість «фантазія» Ф. Brentano, водночас увівши суттєву складову, що підкреслює смислову різницю між цими поняттями. «Фантазія» знаходиться недалеко від художньої вигадки, що властиве літературі «потіку свідомості» М. Пруста, У. Джойса та інших. «Ретенція» – це окрім згаданого Ф. Brentano смислу має ще статус у прошарку «первинні спогади». «Первинні спо-

гади» (ре-тенція) містять переживання не онтологічні, а феноменологічні, тобто фантазування-переживання феноменів.

Ретенціальна свідомість не є тим кінцевим пунктом, якому присвячена феноменологічна редукція, скоріше, воно є рефлексивним прощарком «трансцендентального Его».

Феноменологічна і трансцендентальна редукції повинні винайти абсолютну, чисту свідомість трансцендентального Его і також прощарок універсального потоку свідомості з його складовою у вигляді часового потоку. «Трансцендентальне Его» виявляється між двох потоків, хоча часовий потік підпорядкований «потоку свідомості» та розглядається в інтерсуб'єктивному контексті.

Таким чином, кінцевою метою феноменологічної та трансцендентальної редукції є винаходження абсолютного чистого, безперервного «потоку свідомості» (безперервність досягається за рахунок сталості властивості інтенційності свідомості) як живого теперішнього або актуального теперішнього. Саме актуальне теперішнє з його ретенціями та протенціями робить можливим внутрішній досвід, в якому «трансцендентальне Его» стає локусом інтенційного життя, що одночасно покоїться у текучості, одночасно дивиться на себе подвійним способом.

Потрібно розуміти, що живе теперішнє Его можливе за умови знаходження у актуальному «життєвому світі» і воно знаходиться понад часом, тобто виступає як надчасове Его, точніше надчасова структура чистої свідомості «трансцендентального Его».

Е. Гусерль поступово доходить до концепту «чистої свідомості». Звернувшись до картезіанського методу радикального сумніву, Е. Гусерль здійснює феноменологічну редукцію, залишаючи у дужках емпіричне Его як центр та принцип єдності «потоку свідомості». Така позиція повторює картезіанське «Я мислю, отже існую» (*cogito ergo sum*), про що ми вже згадували. Критикуючи Р. Декарта за відмову продовжувати метафізичне дослідження і переходити до трансцендентального шару свідомості, Е. Гусерль вирішив провести трансцендентальну редукцію, в результаті якої відсуває концепт «емпіричного Его», з'являється нове поняття «чистої свідомості» – «трансцендентальне Его», якому також притаманна властивість «потоку свідомості». Таким чином, чиста свідомість, «трансцендентальне Его» опиня-

ється у інтерсуб'єктивному середовищі єдиного безперервного потоку, в якому воно впізнає себе-іншого.

7. Суб'єктність або функціональність «потоку свідомості»?

Потік свідомості досліджується крізь поняття мислення-усвідомлення (*cogito*) у всіх інваріантах мислення, найважливішим з яких є інтенційність свідомості як інваріант мислення. Чиста свідомість «трансцендентального Его» також корелює з *cogito* та водночас віднесено до трансцендентальної феноменології, тому що Его існує та реалізується всередині *cogito*. Отже, *cogito* є особливою модальністю усього потоку інтенційності.

Іншою модальністю інтенційності є «увага», про яку Е. Гусерль пише у «Логічних дослідженнях» [4]. Інтенційність буквально означає «спрямованість на...» що завгодно, тобто йдеться про спрямованість уваги, про актуальне зосередження уваги «тут-і-зараз». Чиста свідомість виступає тут ключовим центром зосередження уваги при вибірковій орієнтації у потоку феноменальних переживань, найпарадоксальнішим є те, що чиста свідомість не має просторового локусу і головує над часовим потоком, при цьому здійснює контролюючу функцію над спрямованістю потоків. Отже, інтенційність чистої свідомості є дією концентрації уваги, само-актуалізації та само-спрямованості на щось, що можна охарактеризувати як чисту функціональність.

Ж.-П. Сартр вважав, що структура Его не має сенсу, оскільки інтенційність і теорія часової свідомості (наприклад, ретенційна свідомість) головніша за суб'єктні властивості. На відміну від Ж.-П. Сартра, Е. Гусерль вважає за необхідне обов'язково дотримуватися структури «чистої свідомості» як втілення принципу єдності та (само)ідентифікації [4].

Функціональність інтенційності як дії не нівелює ядра самості, тобто «свого власного» у структурі «трансцендентального Его». Е. Гусерль вказує на важливість суб'єктності у складі емпіричного Его і трансцендентального Его у своїй праці «Картезіанські роздуми» [4]. Далі у цій праці Е. Гусерль пише про різні форми Его у потоку свідомості і потоку часу. Е. Гусерль вважає, що чиста свідомість є особливою трансцендентністю без власного конструювання у межах іманентності, що «чисте Я потрібно вилучати з безпосередньої даності кожного *cogito*, в якому вони діють безпосередньо та у абсолютної самості» [4].

Таким чином, дискусії дослідників щодо зосередженості на Его або на функціональності з нівеляцією Его ми припиняємо власним висновком щодо наявності суб'єктної природи «трансцендентального Его». Дійсно, «трансцендентальне Его» має свою конститутивною характеристикою «потік свідомості» разом з потоком часу, але текучість, дієвість не означає суту процесуальність, функціональність без Его. Его у всіх своїх модальностях концентрує у собі та проводить через себе самотні та динамічні властивості.

Стосовно абсолютної часової свідомості, Е. Гусерль вважає, що конститутивні єдності часу належать іманентному час, яке формується у початкової свідомості, яке конститує час. «Чиста свідомість», «трансцендентальне Его» знаходиться у сфері іманентної часовості, але як стале буття. «Трансцендентність у іманентності» чистого потоку переживань є еквівалентним тотожному «трансцендентному Его».

Єдність «трансцендентального Его» не відповідає тому способу, яким існує у часі *cogito*. У такому разі постає питання, як саме визначити «трансцендентальне Его» у відношенні часового потоку – як часове або як таке, що перебуває у вічності? Е. Гусерль намагається визначити «трансцендентальне Его» як таке, має час, навіть керує ним; також філософ характеризує «трансцендентальне Его» як існуюче всюди, а отже загальне та перебуваюче у вічності. Отже, Е. Гусерль дотримується подвійної позиції: з одного боку, «трансцендентальне Его» перебуває у «потіку свідомості» разом з часовим потоком, змінюється у часі ретенції, протенції і теперішньому актуальному, а з іншого боку, «трансцендентальне Его» втілює у собі усі часові переживання, але само не є вбудованим у часовий потік. Часові зміни не впливають на саме «трансцендентальне Его», воно нібито змінюється у дієвих актах, але зміни не змінюють «трансцендентне Его», тому що воно не трансцендентний предмет, а субстанційне, дано «в абсолютної самоті та у своєї невідтінної єдності» [4].

8. Ретенція свідомості та «внутрішній час» як умова часового подвоєння «трансцендентального его»

Інтенційна властивість свідомості надає можливість універсального синтезу. Інтенційність є універсальним генератором для часового розподілу «трансцендентального Его» у ре-тенції як фантазії про минуле,

Іншого-Его як складової «трансцендентального Его», теперішнього як актуалізації у присутності сьогодення «трансцендентального Его» та самості (себе-власного) та про-тенції як претензії на потенційне творіння себе-власного, «трансцендентального Его».

Актуальний теперішній аспект «трансцендентального Его», безумовно, означає усвідомлення сьогодення, актуальну присутність.

Подвійний часовий аспект «трансцендентального Его» означає, що поруч з інтенційністю сьогодення є інтенційність Его-Іншого, його ретенціальне відтворення у минулому, – що створює власну історію трансцендентального Его.

Отже, зрозуміло, що відбувається відтворення так званого «внутрішнього часу» трансцендентального суб'єкта, тобто йдеться про відтворення феноменів часу і буття-у-часі завдяки інтенціональності свідомості «трансцендентального Его» як безперервного потоку, в якому «іманентний час» свідомості також є категорією пізнання у межах феноменологічної філософії.

Література У. Джойса або М. Пруста показує конкретні модуси існування людини, з яким пов'язано певні переживання, що дозволяє оперувати терміном «потік свідомості» і водночас казати про себе-іншого, який розколовся у часі, тому що ми маємо справу з відчуттями, алюзіями, феноменами, асоціаціями, переживаннями, де втрачаємо факт безперервного життєвого шляху, який мав охоплювати і атрибут простору, не лише часу. «Внутрішній час» є проявом відчуття часу суб'єктом з ре-тенціальною свідомістю, де не має повсякденного біографічного шляху-простору його життя до актуального моменту присутності. Тим не менш, відтворюється ре-тенціальна історія, яка актуалізує подвійний історичний аспект «трансцендентального Его».

Навіть якщо ця ре-тенція є фантазією, то ця фантазія ґрунтується на вибірковості суб'єктивно значущих Его-Іншостей, що підкріплюється наступними міркуваннями. Безперервний життєвий шлях у живому життєвому світі охоплює різні модуси буття, серед яких значна сфера життя знаходить у так званому «повсякденному» модусі буття, тобто типовому модусі існування, в якому людська самість нівелюється.

Такий знівельований суб'єкт навряд чи має чуттєві враження, переживання, які мали би відтворити кожний момент кожного дня типізованого перебування нівельованого суб'єкта, який автоматично

став об'єктом, що сприймає типізовану інформацію, взагалі відтворює типізовану форму буття у «повсякденному» модусі. Тому ре-тенціальна свідомість відтворює «один день» (як у У. Джойса) з усього типізованого буття у повсякденності, який переживається як значущі спресовані у єдине ціле феномени подій, відчуттів, асоціацій і таке інше – все це створює мене-Іншого того моменту-модусу минулого часу. Типізована, нівельована свідомість «повсякденного» буття не має смислів, власних особистих відчуттів, тому підпорядковано феноменологічній редукції.

Таким чином, з минулих спогадів суб'єкта, який перебуває у життєвому світі, ре-тенціальною свідомістю вилучається все, що нівелюється у повсякденному модусі буття, все, що не має справу з самостю і не відбило чуттєвих феноменів у свідомості; і, як наслідок, відтворюється ре-тенція феноменів-переживань, які стосуються самості, себе-Іншого (задіяних в інших модусах буття) як складових «трансцендентального Его».

Таким чином, ретенціальна свідомість у часовому потоку як складової потоку свідомості безперервно відтворює феномени переживань себе-Іншого у певних модусах-моментах (певних «часових формах»), які створюють паралельно з актуальним існуванням власну історію «трансцендентального Его», що здатне увійти в універсальний потік часу потоку свідомості і створити «внутрішній час» як «внутрішній досвід» «трансцендентального Его».

Окремо потрібно згадати, що універсальний потік часу (з усіма його складовими ретенції, теперішнього, протенції) відтворюється завдяки інтенціональності свідомості так само, як концепт-метафора «ре-тенція» сформовано нею же. Також ми вважаємо, можливо порівнювати «внутрішній час» і «внутрішній досвід» свідомості.

9. Іманентний час, «внутрішній час» як складові «трансцендентального его»

Іманентність як божественна присутність реалізується у людському «я є», «я мислю» та у метафізичних властивостях людини, про які пише Р. Декарт. Проте філософи Ж. Дельоз і Ф. Гваттарі напрямку постмодернізму двадцятого століття привнесли свої додаткові смисли. На їх думку: «Іманентність як філософське поняття було видозмінено

І. Кантом і почало включати пізнаваність на підставі власного досвіду. Таким чином все, що людина сприймає за допомогою своїх власних органів почуття – є іманентним» [9]

Е. Гусерль, як Р. Декарт, підпорядковує редукції весь світ, навіть більше – завдяки трансцендентальній редукції викидає «за дужки» емпіричне Его. Згідно задуму Е. Гусерля, трансцендентальну редукцію, тобто у процесі роздуму, здійснює «трансцендентальне Его». Тоді постає питання як саме можуть співвідноситься між собою Его, як редуковане до чистого власного прошарку людське Его всередині редукованого таким чином феноменального світу та Его як «трансцендентальне Его»? Причому «трансцендентальне Его» виникло завдяки «взяттю у дужки» усього об'єктивного світу з усіма іншими об'єктивностями, завдяки чому виникло усвідомлення себе як «трансцендентальне Его», якому належать всі конституції актуальних та потенційних переживань, габітуальностей і яке конститує в них не лише всіляку об'єктивність, але й себе як тотожне Его.

Відтепер абсолютне «трансцендентальне Его» як Его конститує весь час себе і весь світ, що існує для мене як корелят та у сенсі «Я у звичайному сенсі», тобто у сенсі особистого людського Я, здійснило конституційованого у своїй цілісності світу певне сприйняття себе самого як зануреного у світ і зберігаю це сприйняття як значуще та задля подальшого розгортання. Все зі світу завдяки зануренню в нього входить в мою феноменальну людську душу, але залишаюся у себе самому як в універсальному, абсолютному, трансцендентальному Его [4, с. 156].

Все це конститує власний прошарок Его і може характеризувати власне Его у цьому прошарку і його власний зміст розкривається завдяки експлікації і безкінечно бере первинний зміст з її результатів, з «Я є», з їх тотожності з власним Его в єдиному безперервному синтезі початкового досвідченого самопізнання. Сутність цієї тотожності розгортається як своє власне тотожне буття у його потенційному або діючому експлікаті, як таке, в якому воно зберігаючи свою тотожність є особливим у себе власному. Отже, іманентна тимчасовість забезпечує самототожність «Я є» і тотожність об'єктивних предметностей, що означає егологічний генезис у межах універсального генезису та універсальної самототожності Его. Іntenційність свідомості перетворює Его на єдиний виток усіх часових синтезів.

«Адже при експлікації буттєвого горизонту моєї власної сутності я перш за все наштовхуюсь на мою іманентну тимчасовість і тим самим на моє буття у формі відкритої нескінченності потоку переживань і у формі всіх будь-яких включених до цього потоку власних моїх визначень, до яких належить і моя експлікативна діяльність» [4, с. 159].

Концепт «іманентний час» також бере участь у створенні історії «трансцендентального суб'єкта», тому що «іманентний час» має стосунок, співвідноситься з «внутрішнім часом». В якості «іманентного часу» можна подати фантазію, уяву, згадку, пам'ять, що властиві кожній людині і особливі для кожної людини на відміну від вічності трансцендентальності релігійного типу. Це класичне протиставлення іманентності та трансцендентальності.

Чи є іманентною часова генеза свідомості? Е. Гусерль відповідає, що чуттєві дані конститууються як власні дані, як «іманентні тимчасовості в межах власного Его» [4, с. 162]. Актуальність цього положення особлива у модусі конституювання єдності, безпосередньої конкретної єдності, коли «конкретній власній сфері моєї самості належать як конститууючи сприйняття, так і сприйняття суще» [4, с. 162].

Отже, важливе те, що Его у своїй конкретності має універсум «власного мого», самості, що відповідає тезі «я є». Власне Его у потоку редукції редукує-включає в себе потенційні можливості, актуальні іманентні переживання, тимчасовості, ейдетичні предмети і досягає якості власної монади, самототожності.

Самототожність Его надає іманентний час водночас з активною генезою, зв'язання у різноманітні синтети на підставі усвідомлення. Це корелює з самодетермінуючим, закритим досвідом монади, тому що експлікації буттєвого горизонту власної сутності Его перш за все наштовхуються на власну іманентну часовість і тим самим на власне буття у формі відкритої безкінечності потоку переживань і у формі усіх коли-небудь включених у цей потік власних визначень, до яких відноситься і власна експлікативна діяльність. Протікаючи у живому теперішньому, вона може у модусі сприйняття як такого знайти лише те, що протікає у життєвому світі живого теперішнього. Отже, генеза свідомості у теперішньому часі є іманентною.

«Іманентний час» також потребує інтенційності, оскільки є проявом цілеспрямованої уваги на феноменальне відтворення у свідо-

мости згаданого, уявленого, вигаданого-фантазійного. «Іманентний час» відрізняється від «ретенції» тим, що одна має справу з первинною пам'яттю – той, що розширює свідомість, а інша має вторинну пам'ять – ту, що відтворює, репродукує. Крім того, іманентний потік часу має конститутивні властивості для суб'єкта. Рефлексії підпорядкована пам'ять, що відтворює і переоцінює себе-Іншого, виходячи з актуальності. Рефлексія є способом, який знаходить достовірне знання про різноманітні структури і шари свідомості, наприклад, «сам-як-Інший» [11], проте свідомість минулого ніколи не співпадає з тою, якою була, тому що у процесі самореалізації, вона зникає і стає іншою у наступний момент буття. З безперервних феноменальних відбитків реалізації свідомості у моментах буття формується спонтанний потік свідомості разом із темпоральним потоком.

«Іманентний час» є фундаментальним підґрунтям, що зв'яже усі інтенційні переживання свідомості. Конструювання себе на підставі нового моменту здійснюється у межах необхідності єдності. Е. Гусерль вказує на можливість тотожності теперішнього часу і ретенційного у єдиному цілісному потоку свідомості. Феноменологічна філософія заклала традицію розуміння свідомості на всеосяжному підґрунті, у якому зібрано всі прояви свідомості у динамічну цілісність та синтезовано у «трансцендентальне Его».

«Основною формою цього універсального синтезу, що зумовлює можливості усіх інших синтезів свідомості, є всеохоплююча внутрішня свідомість часу. Корелят його – сама іманентна тимчасовість, відповідно якої усі у той чи інший момент виявлені за допомогою рефлексії переживання Его неодмінно постають як упорядковані у часі, як такі, що починаються та закінчуються у часі, як одночасні та послідовні – у постійному безкінечному горизонті іманентному часі [4, с. 156].

Таким чином, темпоральний синтез відбувається у потоку свідомості завдяки інтенційній властивості, що доводить значущість і ґрунтовність поняття «трансцендентального Его» для феноменології замість виключної детермінованості його функціональності.

Отже, ми розглядаємо темпоральність феноменології Гусерля у зв'язку з дослідженням концепту «трансцендентальне Его» у різноманітних його проявах та різних дискурсах. Але різноманіття завер-

шується універсалізацією феноменологічного потоку свідомості з його другорядною темпоральною складовою.

Наступна цитата доводить, що темпоральний вплив може на певну мить у складі «універсального потоку» створити форму «внутрішній час», але відмінності між свідомістю і часом запобігають створенню форми «свідомість-час»: «Відмінність між свідомістю часу та самим часом може бути також виражена як відмінність між переживанням, що протікає у внутрішньому часі, або його формою, та темпоральними способами його явища які складають відповідні різноманіття. Оскільки ці властиві свідомості внутрішнього часу способи явища самі являють собою інтенції ні переживання та, у свою чергу, обов'язково повинні бути подані у рефлексії у формі тих чи інших тимчасовостей, ми стикаємося з парадоксальною особливістю життя свідомості, нібито залученої таким чином у безкінечний регрес. ...все це характеризує одну зі сторін дивовижного для-себе-буття Его, а саме, в першу чергу, буття життя його свідомості у формі інтенційної співвіднесеності з самою собою» [4, с. 157].

Отже, свідомість має свій «внутрішній час», який підпорядкований потоку інтенційного переживання, що є ознакою центрованості на «Я мислю», тобто на Его, яке збирає усі іншості себе самого у момент присутності «тут» та відтворює новий егологічний синтез водночас з часовим синтезом як со-присутність, мислячи час виходячи «з самого часу». Отже, іманентний час відповідає за самототожність Его, виходячи з «ego cogito».

Якщо розглядати стадії розвитку часу у свідомості без підтексту і контексту, без конотативних смислів, а лише у прямому перекладі з латини, то можливий наступний розвиток інтенційного потоку свідомості-часу. Ретенція – це «утримання», протенція – це передбачення, тепер – це актуальність присутності.

Первинною характеристикою свідомості-часу є «тепер» – це є актуальним теперішнім часом або первинне враження у сприйнятті. Кожна актуальна стадія переживання несе за собою наслідки попередніх стадій переживань та передбачає майбутні стадії. «Тепер» має свої градації: спочатку «тепер» переходить у «більше не тепер», а те, що було «ще не тепер», стає на місце «тепер».

Ретенція як первинна пам'ять, що утримується у теперішньому, є по суті миттєвою свідомістю стадії, яка щойно відійшла, але принесла

з собою наслідки минулого, тобто відбувається відсування у минуле моментів актуального «теперішнього» часу. «Тепер як мить часу» стає «вже минула» мить часу. Ретенція розтягує момент теперішнього та утримує зміст враження.

Протенція – це первинне очікування, передбачення майбутнього перебуваючи у теперішньому. Далі «іманентний час» у стані «теперішнього часу» зв'язує все це у єдиний потік як фундаментальної форми для всіх перелічених форм часу і свідомість у різних модусах буття реалізує себе у інших формах, що підкреслює її здатність до творчості та спонтанності.

Таким чином, ретенція і протенція репрезентують себе у «присутності» «я мислю» «тут-і-зараз», у часі «тепер» і у актуальному модусі буття. «Теперішньому часу» належить минуле та майбутнє та справжня часовість мислення належить лише актуальному теперішньому часу. Утримання минулого і майбутнього обертається не ретенцією; завдяки інтенційності відбувається утримання всіх часових форм і себе самої «теперішньою присутністю». Структура інтенційності здатна тримати у єдиному потоку переживання, пізнання, утримання завдяки спрямованості думки на предмети, але це тече не час, це тече Его, утворюючи ланцюг моментів-присутностей інших-себе у «теперішньому часі», у «іманентному часі».

Отже, часовість свідомості перевертається у свідомість-усвідомлення часу, всі прояви якого універсалізуються у «тепер» і актуальності буття. Всі форми часу, всі відповідні переживання утримуються «тут-і-зараз» в універсальній формі єдиного потоку» «трансцендентального Его».

«Універсум переживань, що становлять реальний буттєвий зміст трансцендентального Его, вміщує усі ці переживання лише в універсальній формі єдиного потоку, якому як ті, що вливаються в нього, підпорядковані усі окремі переживання» [4, с. 197–198]. Отже, «потік часу», так само, як «потік свідомості», є складовою універсального потоку трансцендентального Его.

10. Концепт-метафора «потіку» стосовно свідомості та часу

Універсальний потік є формальною закономірністю універсальної генези і виступає домінантою, в якій кожний теперішній момент детермінований попередніми моментами. Завдяки концепту-метафорі уні-

версального потоку «в певній ноето-ноематичній формальній структурі поточних способів даності минуле, сьогодення та майбутнє знову і знову конститууються у своїй єдності» [4, с. 187].

Отже, концепт-метафора універсального потоку виступає формою, яка збирає у єдиний потік часові складові ретенції, протенції, теперішнього, але всередині якої протікає життя вмотивованих особливих конститутивних здійснень, переживань, системи мотивацій, «які в силу загальних закономірностей генези створюють єдність універсальної генези Его. Его конститує себе для себе самого у єдності деякої історії» [4, с. 187]. Це подвоєння інтенційного потоку свідомості самості, коли ретенція протікає разом з присутністю у теперішньому часі і водночас створює свою власну історію; також відтворює-конститує себе нового.

Чому Его конститує себе нового? Тому що воно «згадує» себе у ретроспективі власної історії як Іншого. «Сам-як-Інший» всередині себе-власного є основою подвійної течії у аспекті потоку свідомості – він одночасно Інший у ретроспективному відтворенні власної історії з обертанням на ретенцію і теперішню присутність Dasein, що можна трактувати у аспекті аналітичної і герменевтичної філософії [11].

Трансцендентальне Его має головну властивість – інтенційність свідомості, тобто «здатність свідомості бути свідомістю про щось, навіть про себе саму» [12, с. 142]. У понятті інтенційності присутність всередині картезіанського «Я мислю», так чи інакше зв'язане усе: бачення, переживання, пізнання, ретенція, утримання, теперішнє, протенція. Его присвоює собі все це і різні іншості. Саме таке трансцендентальне Его створює власну історію.

У феноменології Гусерля інтенційність ретенції і протенції обумовлює усвідомлення часу і репрезентації часу присутньому існуванню Dasein, коли ця присутність є «Я мислю» у бутті як такому.

Головне у тому, що трансцендентне Его конститується у своїй сутності як «власне» і належить власній сутності, що є первинним прошарком «трансцендентального Его». Вторинним прошарком «трансцендентального Его» буде синтез «свого власного», що здобує із сприйняття світу, всіляких об'єктивностей, актуальних і потенційних переживань і їх габітуальностей, сприйняття себе самого як зануреного у життєвий світ – все це конститує вторинний модус власного Его. Універсальний потік (у переносному значенні, як властиве

метафорі, і у методологічному) стає універсальною генезою і універсальним синтезом інтенційностей обох прошарків свідомості трансцендентального Его.

Первинний прошарок свідомості, який універсалізує у єдиний потік переживання і ретенцію, протенцію, часовий потік, присутність, де ретенція є утриманням минулого у теперішньому водночас з присутністю тут-і-зараз – все це є у трансцендентальному Его як в універсальній первинній структурі. Трансцендентальне Его є таким ядром самості, такою глибинною і водночас первинною структурою, що показує себе у іманентності під час тонких станів свідомості, нахшталт стану коми, або глибокої медитації аскетів. Власне це той духовний шар свідомості, метафізичності людини, який відкрили концептами «Я мислю» Р. Декарт та «чистої свідомості» Е. Гусерль. У такому пороговому стані свідомості відбувається зустріч іманентності і трансцендентності у точці універсального «мислячого Я» та аподиктичного «Я є» людини [4, с. 248]. Отже, у трансцендентальному Его формується універсальний час, усвідомлення «свого особливого», також універсалізація відбувається у первинному прошарку свідомості трансцендентального Его.

Цей універсальний потік інтенціональності «трансцендентального Его» складає у односпрямований рух сприйняття, переживання, пізнання, об'єктивність, очевидність, Dasein, буття-у-світі Его, Іншого, «моє власне», самість, інтенційність, потік свідомості, потік часу, схоплення, утримання, ретенцію, протенцію, тепер, первинну свідомість, вторинну свідомість, свідомість часу, «Я мислю», аподиктичне «Я є» – і виявляється універсальною генезою трансцендентального Его. «Я» у зосередженні цих потоків з можливістю розгляду себе в кожному окремо занурюється в інтерсуб'єктивний контекст власних я-можливостей і актуальностей.

Мотивацією цього універсального потоку і універсальної генези є самототожність трансцендентального Его, це конституювання «мого власного», самості. Отже, в «універсальному потоку» – у переносному, метафоричному значенні – зливаються «потік свідомості» і «потік часу», також формується так званий універсальний час у трансцендентальному Его, наступною ланкою чого виступає універсальна генеза, універсальний синтез і самототожність трансцендентального Его.

Таким чином, концепт-метафора універсального потоку водночас є формальною закономірністю універсальної генези «трансцендентального Его» і універсального синтезу трансцендентального Его, враховуючи синтез ретенції, теперішнього, протенції в універсальний час, – це є умовою самототожності, конституювання трансцендентального Его для себе самого і універсалізації трансцендентального Его у феноменології Едмунда Гусерля.

Існує тонкий, трансцендентальний синтез у пороговому стані трансцендентального Его за Е. Гусерлем, або екзистенції за К. Ясперсом, яка зустрічається з трансценденцією саме у пороговому стані на межі життя і смерті, самоті, свого власного також на межі іманентного і трансцендентного перехрестя буття [13].

11. Висновки

Таким чином, ми дослідили декілька концептів щодо свідомості у феноменології Е. Гусерля – це свідомість-cogito, свідомість-sum, свідомість-час та інтенційна свідомість як прояв універсального «трансцендентального Его». Також ми розібрали варіант відсунення концепту свідомості-Его на користь і на протигагу ідеї свідомості-функції, яка показала себе неспроможною як така і не відповідною концептуально-філософії свідомості Р. Декарта та Е. Гусерля.

Таким чином, Е. Гусерль використовує концепт-метафору універсального потоку як всеохоплюючу форму усіх конститутивних створень, переживань, мотивацій інтенційного устрою трансцендентального Его.

Таким чином, Р. Декарт та Е. Гусерль своїми концептами «чистого мислення» та «чистої свідомості» стверджують метафізичний або духовний спосіб буття (так само, як є способами буття, наприклад, Dasein, Selbstein, das Man) – «трансцендентальне Его» або «чисте мислення», згідно якому справжнє мислення не стосується світу, або «життєвого світу», воно стосується самого себе, Его, воно сконцентровано на самосвідомості, на самототожності «себе власного» з «себе-іншими» у різних інваріантах.

Нарешті, кінцевий результат безлічі концептуальних процедур полягає у досягненні форми єдності, цілісності «чистого мислення» або «трансцендентального Его», «чистої свідомості». На нашу думку,

можна висунути гіпотезу, що існує наступність понять: те, що Р. Декарт називав «Я мислю» як чисте мислення, спрямоване на духовне буття, у Е. Гусерля у більш сучасному варіанті називається «трансцендентальне Его». Обидва поняття існують метафізично, без психофізичної суб'єктивності, хоча у межах антропологічного контексту можуть концептуалізуватися у фізично-метафізичну цілісність.

Таким чином, можна вивести спадкову трансформацію концепту «Я мислю» у активний трансцендентальний «потік свідомості» з його складовою темпоральністю «потоків часу», в якому конституюються смисли, інваріанти Его, відбувається універсалізація генези, різних форм часу, «внутрішнього часу», самототожності, інтенційності і нарешті відбувається універсальний синтез «трансцендентального Его».

Список літератури:

1. Brentano F. *The Foundation and Construction of Ethics*. New-York : Humanities Press, 1973. 192 p.
2. Heidegger M. *Sein und Zeit*. Tübingen: Max Neimeyer Verlag. 2006. 458 p.
3. Goldberg E. *The Executive brain: Frontal Lobes, Leadership and Civilization*. USA : Oxford University Press, 2001. 335 p.
4. Гусерль Е. Картезіанські медитації. Київ : Темпора, 2021. 304 с.
5. Damasio A. *Descartes' error: emotion, reason, and the human brain*. New-York : Random Hous, 1995. 314 p.
6. Damasio A. *Self Comes to Mind. Constructing the counscious brain*. New-York : Random Hous, 2012. 384 p.
7. Декарт Р. Метафізичні роздуми. Київ : Видавництво Жупанського, 2000. 304 с.
8. Декарт Р. Метафізичні твори. Харків : Фоліо, 2023. 224 с.
9. Дельоз Ж., Гваттарі Ф. *Що таке філософія?* Львів, 2015. 272 с.
10. Мерло-Понті М. *Феноменологія сприйняття*. Київ : видавництво «Український центр духовної культури», 2001. 552 с.
11. Рікер П. *Сам як інший*. Київ : Дух і Літера, 2000. 458 с.
12. Чуйкова О. В. Антропологічна концепція Декарта як філософське підґрунтя феномену нейропластичності. *Innovations in the Education of the Future: Integration of Humanities, Technical and Natural Sciences : International collective monograph*, FIT CTU, in Prague, 2023. С. 141–160. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10259039>
13. Чуйкова О. В. Співвідношення дискурсів буття у філософському, релігійному та психоаналітичному контекстах: пошук трансценденції. *Філософські перипетії. Вісник Харківського національного університету*. 2001. № 531. С. 99–102.

References:

1. Brentano F. (1973). *The Foundation and Construction of Ethics*. New-York: Humanities Press, 192 p.
2. Heidegger M. (2006). *Zain und zait*. [Being and time]. Tubingen: Max Neimeyer Verlag, 458 p.
3. Goldberg E. (2001). *The Executive brain: Frontal Lobes, Leadership and Civilization*. USA: Oxford University Press, 335 p.
4. Gusserl E. (2021). *Kartezianski meditacii* [Cartesian reflections]. Kyiv: Tempora, 304 p. (in Ukrainian)
5. Damasio A. (1995). *Descartes' error: emotion, reason, and the human brain*. New-York: Avon Books, 314 p.
6. Damasio A. (2012). *Self Comes to Mind. Constructing the counscious brain*. New-York: Random Hous, 384 p.
7. Dekart R. (2000). *Metafizicni rozmisli*. [Metaphysical reflections]. Kyiv: Vidavnicтво Jupanskogo, 304 p. (in Ukrainian)
8. Dekart R. (2023). *Metafizicni tvori* [Metaphysical works]. Kharkiv: Folio, 224 p. (in Ukrainian)
9. Deloz J., Gvattari F. (2015). *Sho take filosofija?* [What is philosophy?]. Lviv: Astrolabija, 272 p. (in Ukrainian)
10. Merlo-Ponti M. (2001). *Fenomenologija sprijnatt'a* [Phenomenology of perception]. Kyiv: Ukrainskij centr duhovnoji kulturi, 552 p. (in Ukrainian)
11. Riker P. (2000). *Sam jak inshij* [Self-as-Other]. Kyiv: Duh i Litera, 458 p. (in Ukrainian)
12. Chujkova O. V. (2023). *Antropologichna koncepcija Dekarta jak filosofske pidgrunta fenomenu nejroplastichnosti* [Antropological concept of Descartes as a philosophical basis for the phenomenon of neuroplasticity]. *Innovations in the Education of the Future: Integration of Humanities, Technical and Natural Sciences: International collective monograph*, FIT CTU, in Prague, pp. 141–160. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10259039>
13. Chujkova O. V. (2001). *Spivvidnoshenna diskursiv butta u filosofskomu, religijnomu ta psihoanalitichnomu kontekstah: poshuk transcencenciji* [Correlation of discourses of being in philosophical, religious and psychoanalytic contexts: search for transcendence]. *Filosofski peripetiji. Visnik Harkivs'kogo nacional'nogo Universitetu*, no. 531, pp. 99–102. (in Ukrainian)